

סמני הרבוי בלשון המקרא

Author(s): אמוץ כהן

Source:

Lěšonenu: A Journal for the Study of the Hebrew Language and Cognate Subjects /
לשוננו: כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה

Vol. No. pp. 282-286 (טבת תר"ץ)

Published by: Academy of the Hebrew Language

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/24384316>

Accessed: 07-05-2020 07:27 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Academy of the Hebrew Language is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to
Lěšonenu: A Journal for the Study of the Hebrew Language and Cognate Subjects / לשוננו: כתב-עת לחקר הלשון העברית והתחומים הסמוכים לה.

JSTOR

<https://www.jstor.org>

סמני הרבוי בַּשּׁוֹן הַמִּקְרָא

סמן הרבים בשמות הוא אחד מכללי הדקדוק הקשים ביותר מפאת אי־הקביעות שבו. הוספת אותיות „ים” בתור סמן רבוי גם לשמות נקבה, ועוד יותר מרובים המקרים שהוספת „זֶת”, הרגילה בסמן רבוי לשמות נקבה, משמשת כסמן רבים לשמות זכר, כנגד 490 שמות זכר בהוספת „ים” במקרא יש 80 שמות בהוספת „זֶת” וכנגד 312 שמות נקבה בהוספת „זֶת” יש 40 שמות בהוספת „ים” (לא נכנסו לרשימה זאת השמות ברבוי זוגי).

בתקופה שאחר המקרא פרץ ביותר סמן שמות זכר בהוספת „זֶת”, נתחבבה צורת רבוי זאת בדבור ובספרות, וכמה מלים כמו עולמים, פרדסים, קופים, קוצים, קרבנים, ערבים, המונים המצויות בתנ״ך — נהפכו ונעשו בתקופת התלמוד: עולמות, פרדסות, קופות, קוצות, קרבנות, ערבות, המונות וכו’.

סמני הרבוי לזכר ולנקבה נשתמרו כמעט מבלי יוצא מהכלל רק בתארי השם בלבד. אולם לגבי השמות הרי ה„יוצאים מהכלל” כה מרובים עד שנוף הכלל מתערער לגמרי ואין להביט יותר על „ים” ו„זֶת” כסמנים מחלטים לזכר ולנקבה. צורת „זֶת” בתור סמן לרבוי בכלל היתה כנראה רווחת מאד בתוך ההמון, ואולי משום כך כה עשירה הספרות שאחר המקרא — שהיא לפי צורתה ומבנה שפת דבור טפוסית — במספר השמות המסתימים ב„זֶת”.

דגמה מעין זו נוכל לראות כיום בשפה הערבית הדמונית, למשל המלה *خَز* (=לחם) הריהי „שם המין” ואינה באה ברבוי בכלל, אולם בשפת הדבור יאמר הפלח *هات الخبزات* (פ’=תן את הלחמות) או: *اي الحليات* (היכן החלבות,=חלב); המלה *حجر* (=אבן) באה ברבוי: *احجار* (=אבנים), אולם הדובר מרשה לעצמו לפעמים לאמר *حجرات* (=„אבנות”).

עד כמה לא הקפידו בקביעות צורת הרבים גם בימי המקרא תוכיח העובדה, שבתנ״ך מצויים הרבה שמות שבאו בשתי הצורות גם יחד. למשל:

שמות זכר: קברים — קברות. מעינים — מעינות.
מטעמים — מטעמות. כנורים — כנורות.

שמות נקבה : עצמים — עצמות. עתים — עתות.
נעלים — נעלות. חניתים — חניתות.
בשתי צורות הרבוי גם יחד נמצאו במקרא :

32	שמות ממין זכר
17	" " נקבה
13	" " שמהות מינם לא נתבררה כל צרכה.

62

סמן הרבים לשמות אינו תלוי אפוא במין של היחיד, והוספת סמן הרבים אינה כפופה כנראה לכלל קבוע — נדמה שהיא כאלו ענין מקרי, דבר שבמסורת. ומי שלא נהירות לו צורות הרבוי של כל שם מתוך הספרות או הדבור ילאה לשוא למצא את צורות הרבוי השגורות בלשוננו. מקושי זה לא נקטה גם הלשון הערבית. ואעפ"כ נדמה שאחר הסתכלות עמוקה בשמות שבתנ"ך (ובמשנה) אפשר להבחין בתוך הערבוביה של הצורות אי אלו כללים פחות או יותר מקיפים או לכל הפחות נמיה ידועה והתקרבות לשטה, עכ"פ בכמה סוגים שבמחלקת השם. הנני למסר בזה אי אלו מסקנות שהעליתי מתוך הסתכלותי.

א. שמות בני שלש אותיות והאמצעית שבהן ו' נחה או י' נחה (מגזרת נע"ו או נע"י) מראים נמיה לצורת הרבוי "ות". למשל : עורות, אובות, קולות, קירות, זיקות, סירות, צומות, רוחות וכו'.

רב השמות שנגזרו מגזרת נע"ו ובאו בצרוף מ' לפני אותיות השרש באים גם הם בצורת הרבוי "ות", למשל : מחולות, מאורות, מצורות, מקומות (יוצאים מהכלל : מצוקים מרומים, מכונים).

בספרות התלמוד מצויה צורה זו בסוג השמות הגרון במספר יחסי עוד יותר גדול : חובות, זוגות, חולות, תוכות, ריחות, עופות, סודות, מושות, וכו' (יוצא מהכלל : לחין, רחין ועוד), ומשום כך באו כנראה כמה שמות שבמקרא : קופים, קוצים, ימים (=ימים) בשנוי כמו : קופות, קוצות, ימות (=ימות) (ימות-עולם, גם בתנ"ך).

ב. מתקבל הרושם שהשמות, הגומרים באותיות "ון" ביחיד, מראים נמיה יתרה לצורת הרבוי "ות".

במקרא נמצאים כעשרה שמות בסיוס "ות" (למשל עזנות, ארמונות וכו') כנגד 13 שמות בסיוס "ים" ולמשל שהרונים, פעמונים וכו'. כנראה שמשום כך נשתנתה צורת המלה "הַמוֹנִים" שבמקרא ל"המונות" שבתלמוד ומשעם זה אולי גם הצורות : צנונות, מלפפונות, במקום צנונים, מלפפונים (ראה להלן סעיף ה'). בתלמוד : פקדונות, פזמונות, ערבונות, משכונות, נסיונות, נצחונות, סיטונות, דמיונות, חלזונות, כבשונות, מזונות, ממונות, סמפונות, לגיונות, קרונות, סבלונות, דורונות וכו'.

- ג. השמות במשקל מַפְעֵל או מַפְעֵל באו במקרא בצורת הרבוי „ות“: מזבחות, מזלגות, מעשרות, מפתחות, מסמרות (גם מסמרים). בתלמוד: מסרקות, מכבדות.
- ד. שמות בני ארבע ויותר אותיות מראים גם הם נטיה רבה לצורת „ות“, כמו למשל: מקצועות, שופרות, מושבות, אוצרות, גורלות, אשכולות. – המלה עולמים באה בספרות שאחר המקרא בשנוי: עולמות¹.
- בתלמוד מרובים מאד השמות בני 4 אותיות הבאים בצורת „ות“: מאמרות, מעמדות, משמרות, מדברות, מאורעות, מאכלות, מדרשות (מדרשים), מנהגות (מנהגים).
- ה. כל השמות במשקל פִּעוּל ובמשקל פִּעוּל (וגם מְעוּל) מסימים מבלי יוצא מהכלל באותיות „ים“: א) למודים, ציונים, צמוקים, קשורים, טפוחים, ככורים, כפורים וכו'. ב) חלוקים, חמוקים, עתודים, חרודים, תפוחים (מכועים). נראה שגם בספרות התלמוד נשמר כלל זה בהקפדה: ארושים, קדושים, נשואים, הלולים, שפולים, פיוסים, יסורים, פטורים, גרושים.
- ו. השמות הסגולים בעלי שלש אותיות סמן הרבוי הרגיל שלהם הוא „ים“. בין 104 שמות זכר באו רק 4 שמות בצורת „ות“ ברבים (והם: עשבות, ארחות, מצחות, לילות), וגם בשמות הנקבה יש אחוז גדול שישמר על סמן הרבוי „ים“. מ־12 נקבה באו 8 בסמן „ות“ (ארצות, נפשות) ו־5 בסמן „ים“ (רגלים, גפנים, פעמים, אבנים, רפתים). מלבד אלה באו 8 שמות בשתי הצורות גם יחד:
- זכר:** יערים – יערות; עינים – עינות; צלעים – צלעות; קברים – קברות; פלאים – פלאות.
- נקבה:** נעלים – נעלות; עצמים – עצמות.
- זן:** בגדים – בגדות.
- וגם סוג זה של שמות המשיך בתלמוד לשמור על צורת רבוי הרגילה: לחמים, נדרים, נקבים, עקצים, סדרים, עסקים, פסחים, ערכים, צרכים, קמחים, שלגים, תבנים, זבלים, נפלים, מכסים, נסרים, דשאים ועוד. אפילו המלה עשבות נשתנתה לעשבים. יוצאים מהכלל: דפנות, שבכות (אומרים גם שבכים), ועוד מלים מועטות משמות הזכר, כמו כן באו בצורת „ות“ שמות נקבה: סלתות, לפתות, רשתות וכו'.
- ז. כמעט כל שמות בעלי החיים באו במקרא בצורת הרבוי „ים“. יש אשר שמשו שמות הזכר גם בשביל נקבות, למשל: א) „גמלים מיניקות“, ב) „ותצאנה שתיים דבים ותבקענה“. שמות זכר כאלה ישנם למעלה מארבעים. והם: אוחים,

1) אולי אין לקבוע כלל מיחד למשקלי מַפְעֵל ומַפְעֵל (סעף ג'), מכיון שהם נכנסים גם לגדר הכלל שבסעף ד' (כשמות בני 4 אותיות ויותר).

שריגים, ספחים, שיחים ועוד. יוצא מהכלל: מקלות, אשכולות, עשבות. משמות נקבה שבאו בצורת „ים” נזכיר: שבלים, אלומים (גם אלומות), זמורים, דבלים, גחלים, רצפים, אשרים, (גם אשרות).
הנטיה החזקה הזו לצורת „ים” אצל הצמחים ואולי גם אצל החיים אינה לפי הנראה דבר שבמקרה; אלא מותנית ע”י גורם בלתי ידוע לנו, ואולי יסודה במיתולוגיה הקדומה.
